

GOVERNMENT OF TONGA



METEOROLOGY DEPARTMENT  
MINISTRY OF METEOROLOGY, ENERGY, INFORMATION, DISASTER MANAGEMENT, ENVIRONMENT,  
CLIMATE CHANGE & COMMUNICATIONS  
P.O. Box 845, Domestic Terminal, Fua'amotu Airport, TONGA  
Tel: (676) 7400062/0800638 Fax: (676) 35123 Email: metstaff@met.gov.to

ONGOONGO TUKU ATU

**'Oku kei tu'u pe 'ae Fakatokanga La'ala'a ki he ngaahi Vahe Fonua 'o Niuafu'ou, Niuatoputapu, Tongatapu pea mo Ha'apai.**

(26 Novema Nuku'alofa).

'Oku kei tu'u pe 'ae Fakatokanga La'ala'a ki he ngaahi Vahe Fonua 'o Niuafu'ou, Niuatoputapu, Tongatapu pea mo Ha'apai. Koe Fakatokanga La'ala'a ko 'eni 'oku tuku atu ko eni 'oku fakatefito ia ki he lahi 'o e 'uha kuo to ki he funga 'o e Fonua pea kuo 'osi tatanaki 'e he va'a ngaue ni mei he mahina ko Sepitema 2021, pea moe lahi 'o e 'uha kuo tatanaki 'i he mahina 'e 3 kuohili (Fakatata 1) pea moe 'uha kuo lēkooti 'i he mahina ko 'Okatopa 2021 (Tepile 1).

<b>'Uha 'o 'Aokosi — 'Okatopa 2021 (mm)</b>			
	<b>'Aokosi</b>	<b>Sepitema</b>	<b>'Okatopa</b>
<b>Niuafu'ou</b>	154.7	26.0	56.6
<b>Niuatoputapu</b>	144.9	33.2	20.6
<b>Vava'u</b>	267.0	194.0	144.4
<b>Ha'apai</b>	141.2	97.5	58.3
<b>Fua'amotu</b>	82.0	104.8	110.3
<b>Nuku'alofa</b>	74.0	79.5	113.2
<b>'Eua</b>	109.0	121.0	142.5
<b>Ma'olalo 'i he 'avallisi</b>	<b>Avalisi angamaheni</b>	<b>Ma'olunga 'i he 'avalisi</b>	

*Fakatata 1: Lahi 'o e 'uha kuo lēkooti mei he ngaahi senita fakamatala'ea lalahi 'i Tonga ni 'i vaha'a 'o 'Aokosi ki 'Okatopa 2021.*

Koe Vahe Fonua Niuafu'ou, Niuatoputapu mo Tongatapu ni na'e 'osi tuku atu pe 'a e Fakatokanga La'ala'a ni 'i Sepitema ko'euhi koe to lalo 'ae tu'unga 'o e 'uha 'o ma'ulalo hifo 'i he 'avalisi angamaheni 'ae ngaahi vahe Fonua ni, kae tautefito ki Niuafu'ou pea moe Niuatoputapu 'a e na'e peseti pe 'e 25 'ae lahi 'a e 'uha nae ma'u 'i he ongo Vahe Fonua ni 'i hono fakatauhoa ki he 'avalisi totonu 'oe 'uha na'e tonu ke to ki he ongo Niua.

Koe 'uha ko eni ki he mahina ko 'Okatopa (2021) na'e mahino 'i he lahi 'oe 'uha na'e lēkooti na'e kei hokohoko atu pe 'ae ma'ulalo hifo 'i he 'avalisi 'a e 'uha 'i Niuafō'ou, Niuatoputapu pea mo Tongatapu kae pehe foki ki Ha'apai na'e ma'ulalo moe 'uha ai 'i he mahina koeni ko 'Okatopa 2021 (sio ki he Fakatata 1).

	Niuafō'ou	Niuatoputapu	Vava'u	Ha'apai	Fua'amotu	Nuku'alofa	'Eua
1-Nov-21	0	0	0	4.5	3.5	2	0.5
2-Nov-21	0	0	0.5	8	0	0	1.5
3-Nov-21	0	1	0	0	0	0	0
4-Nov-21	0.5	8.5	1	1.5	7.5	4	6.5
5-Nov-21	3	5.5	0	0	0.5	6.5	3
6-Nov-21	6.5	0.5	0	0	0	0	0
7-Nov-21	3	0	2	0.5	0	1	0.5
8-Nov-21	0.5	0.5	39.5	27.5	1	1.5	1
9-Nov-21	0	0	0	8	1.5	3	25
10-Nov-21	0	0	0.5	0	0	0	0
11-Nov-21	17	26.5	0	1	0	0	0
12-Nov-21	31	19.5	0	6.5	2	0	0
13-Nov-21	0	2	1	0.5	0.5	0.5	0
14-Nov-21	0	3.5	17.5	0	0	0	0
15-Nov-21	111.5	15	0	0	0	0	0
16-Nov-21	3.5	0	0	0	3.5	2	5.5
17-Nov-21	0	0	1	3.5	0	0.5	1.5
18-Nov-21	0	0	0	0	0	0	0.5
19-Nov-21	7	1.5	0	0	0	0	0
20-Nov-21	0	0	0	0	0	0	0
21-Nov-21	0	0	0	0	0	0	0
22-Nov-21							
<b>Sum:</b>	<b>183.5</b>	<b>84.0</b>	<b>63.0</b>	<b>61.5</b>	<b>20.0</b>	<b>21.0</b>	<b>45.5</b>

Tepile 1: 'Uha kuo lēkooti 'ihe mahina ko Novema 2021 'i he ngaahi I vahe Fonua.

Neongo koe fakamatala'ea loloa ki he mahina 'e 6 ka hoko mai 'oku ne faka'ilonga mai 'e lahi ange 'i he 'avalisi anga maheni 'ae 'Uha te tau ma'u ki he kotoa pe 'uu Vahe Fonua 'o e 'Otu Tonga ni 'i he taimi 'oku kamata ke 'ilonga mai 'ae La Nina 'i he tau Faha'i ta'u Afā ko 'eni. Kapau 'e hokohoko atu 'a tu'unga 'o e La'ala'a ko 'eni 'i ha toe mahina 'e taha, 'e kei hoko atu pe 'a e si'isi'i 'ae ngaahi ma'u'anga vai 'uha koe palopalema lahi 'i he ngaahi komiuniti 'i he ngaahi Vahe Fonua kotoa kae tautefito ki he ongo Niua 'i he tu'unga 'oku kei to lalo 'ae vai 'uha 'i he ngaahi tanaki'anga vai.

Koe Komiti Tokangaekina 'o e Ngaahi Fakatamaki Fakaenatula 'a e Fonua pea moe ngaahi kupu fekaukau'aki kuo nau 'osi fai tu'utu'uni ke fakahoko ha ngaue fakavavevave ki he tu'unga 'o e la'ala'a pea mo si'isi'i ange 'ae ma'u'anga vai 'uha 'i he Ongō Niua. Kuo 'osi fakafolau atu ha ngaahi misini 'oku ne lava 'o liliu 'ae tahi, pe koe vai tupu ki he vai melie 'oku malava ke fai ha inu mei ai ki he Vahe Fonua Niuafō'ou pea mo Niuatoputapu ke tokoni ki he ngaahi feima'u vivili ki he vai inu 'oku ma'a, tuha pea mo taau ki hono ngaue'aki faka'aho ki he ngaahi komiuniti 'oe Ongō Niua.

## Fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai

Koe tu'unga 'o e fua 'o e mafana 'o e ngaahi potuahi ki he Faka-Tokelau 'o e 'Otu Tonga ni 'oku 'ilonga 'a ene mokomoko makehe ange mei he 'avalisi angamaheni 'i he mahina 'e 2 kuo maliu atu ('Aokosi & Sepitema 2021) pea koe anga ia 'oe fakafuofua ki he kaha'u 'e hokohoko atu 'ae mokomoko makehe ange 'ae fua 'o e mafana 'ae ngaahi potutahi 'i he mahina 'e 5 ki he 6 ka hoko mai. Koe taimi eni 'oku ui 'ai 'etau Fa'ahi Ta'u Afā koe La Nina. Koe taimi koeni 'oku hoko ai 'a e La Nina, koe Fa'ahi Ta'u Afā ia 'oku lahi taha ai 'etau 'Uha ki he 'Otu Tonga ni. Pea koe taimi 'oku lahi taha ai ke hoko 'a e ngaahi 'uha lalahi koeni 'oku fa'a hoko he vaha'a taimi 'o Tisema ki Fepueli. 'Oku fa'a liunga ua 'ae lahi 'o e 'uha 'oku fa'a lēkooti 'i he va'ahi taimi ko eni 'i he 'avalisi angamaheni pea 'oku fa'a hoko ai heni pea mo ha ngaahi tafea.

Koia, koe tu'unga Fa'ahi Ta'u La'ala'a ko eni 'oku tau lolotonga 'i ai, 'oku 'i ai 'a e tui he'ikai ke tau fe'ao loloa fau atu pea mo ia he kuo fakaofi mai 'a 'etau Fa'ahi Ta'u Afā moe 'Uha. Ka 'oku kei mahu'inga pe ketau fakatokanga'i ange mu'a 'e malava pe ke tuai mai ha ngaahi 'Uha lalahi pea 'e malava ai ke toe ki'i loloa atu 'ae La'ala'a ni pea 'oku mahuinga leva ia ketau ngaue'aki fakapotopoto 'aki 'ae mei vai 'oku tau lolotonga ma'u mo tatanaki.

	<b>Novema 2021— Sanuali 2022 (% 'oe faingamalie ke hoko)</b>	<b>Fepueli- 'Epeleli 2022 (% 'oe faingamalie ke hoko)</b>
Niuafo'ou	41	37
Niuaatoputapu	48	40
Vava'u	48	37
Ha'apai	47	41
Fua'amotu & 'Eua	50	44
Nuku'alofa	49	40

**Teipile 1: Fakafuofua kihe 'uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka**

*Teipile 2: Koe fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai. 'Uha 'oku lahi ange 'i he 'avalisi angamaheni (lanu mata) pea moe 'Uha 'oku 'avalisi angamaheni pe (lanu engeenga)*

## Koe ngaahi ngaue ketau fakahoko mo tokanga ki ai 'i he taimi 'oe La'ala'a pea moe Honge Vai

- Ngaue'aki Fakapotopoto'i 'ae Vai**—Palani'i lelei pea mo tuha ni 'a ho'o me'i vai ke ngaue'aki pe ki he ngaahi fiemau vivili mo mahu'inga ange 'o hange ko hono ngaue'aki pe ki he inu.
- Tanaki 'ae 'Uha ki he lahi taha**- 'Oku fai 'a e fakalotolahi atu ke mou tanaki 'ae vai 'uha ki he lahi taha 'i he taimi 'oku to ai ha 'uha pea ke fakalelei'i 'a e fakatali 'oku tafe ki he loto filita pe sima vai kae malava ke ma'u ha vai 'uha 'oku lelei pea mo lahi pea 'ikai ke toe mole noa'ia ki tu'a
- Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'ae Palau**—Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'a e Palau 'ae ngaahi kongā kelekele kae malava 'e he kongā kelekele ke ne kei pukepuke 'ae hauhau pea moe vai 'oku 'i lolotonga 'i ai. He ko hono palau pea mo hono fulihi 'e vave ai ke pakukā ai 'a e kelekele.

4. **Fu'ifu'i Ngoue**–Toe fakakaukau'i ange 'a ho'o taimi moe founa fu'ifu'i ngoue. Ke toki fakahoko 'a e ngaue ni 'o kapau 'oku lahi ma'u pe ho'o ma'u'anga vai.
5. **Ngaue'aki 'ae Fakapopo** – Koe founa 'e taha ki hono pukepuke 'ae hauhau 'oe kelekele ko ho'o fakapopo 'ae ngaahi veve'i 'akau ki he tefito 'o e ngaahi 'akau pe koe funga kelekele
6. **Haka 'ae Vai ki mu'a pea toki inu** – Mahu'inga 'aupito keke 'uluaki haka 'a ho'o vai kimu'a pea ke toki inu, koe taimi 'oku la'ala'a ai 'oku fa'a lahi 'ae ngaahi efu moe 'uli 'oku toka 'i he vai
7. **Palani'i Fakalelei ma'u pe ho'o ngaahi ngaue ke fakahoko** – Palani ma'u pe ho'o ngaahi ngaue faka'aho 'aki ho'o ngaue'aki 'ae fakamatala'ea k eke 'ilo'i ai 'a e taimi e to ai ha 'uha pe koe taimi 'e 'osi ki ai 'ae la'ala'a ko 'eni.